

MÜZİK DİNLEMENİN EĞİTSEL TEMELLERİ

*Necdet KALENDER**

ÖZET

Bu çalışmada güzel sanatların bir dalı olan müziğin, değişik mekanlarda ve çeşitli kaynaklardan dinlenilmesi sonucunda zihinlerde oluşan soru işaretlerinin nasıl giderilebileceği incelenmiştir.

Dinlenen müziğin anlaşılabilmesi ya da kolaylıkla algılanıp çözümlenebilmesi için genel anlamda müziğin elemanları, müziksel ortamlar, besteciler hakkında bilgiler olması gereklidir. Dinleyenin, müzik aletlerinin ses renkleri ve teknik özellikleri, stil bilgisi, estetik, müzik tarihi konularında bilgi edinmesi, müziği anlayarak dinlemesini sağlayabilir.

Bütün bunların eğitim süreci içinde yer almasıyla, müzik dinleme, algılama ve çözümlenmeye dayalı, kalıcı izlenimler edinilen doyurucu estetik yaşantılar, entelektüel bir toplum oluşturmaya katkıları olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Dinleme.

ABSTRACT

In this study the questions which appear in minds together with answers to them were analyzed while listening to music, a brunch of fine arts, at different places and from various sources.

Generally speaking one should have background information about elements of music, settings regarding music and composers as to comprehend the music produced or conceive of it. Listeners should have

* *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi*

knowledge of the sound spectrum of musical instruments and their technical features, stylistics, aesthetics and the history of music, which may make it easier for listeners to grasp the music in question.

As long as these things are realized in education process we may create an intellectual society and a good contribution is made in this respect.

Key Words: Music, Listening.

Günümüzde çeşitli müzik ortamlarında (konser salonu, cd, kaset, video vs.) mekan ve araçlardan müzik dinleme sonucunda, “-Ben bu müzikten bir şey anlamadım, -Bana bu müzik hitap etmiyor, -Bu müzikte ne anlatılmak isteniyor?” gibi cümlelerle zaman zaman karşılaşmaktadır. Bu ve benzeri soruların yanıtı nasıl olmalı diye düşünüldüğünde, önce; müzik nelerden meydana gelir, müzik dinleme nasıl öğrenilir, daha sonra da; Klasik Batı müziğinin dinleme şekli nasıl olmalıdır, soruları gündeme gelebilir.

Ya da; “Müzikten hoşlanırım, ama anlamam. Müzikten anlamam, ama hoşlanırım. Müzikten anlamam, ama müzik dinlerim. Müzikten anlamam, ama müzik dinlemekten hoşlanırım”¹ gibi değişik anlatımlarla da karşılaşmaktadır.

Bu sözlerle insanlar neyi anlatmak istemektedirler? Her insanın yaşadığı çevrede müzikle bir ilişkisi vardır. İnsanlar müziği dinler, dinlediği müziği algılar, anlar ve dinlediği müzikten hoşlanırlar. Bunların aksi de olasıdır.

Şu halde insanın dinlediği müziği algılaması, anlaması ve hoşlanması için, müziğin dili hakkında bilgili olması gereklidir denilebilir.

Ülkemizde halen yapılan ve dinlenen müzik çeşitleri oldukça zengin olduğu için, örneğin,

- a) Halk Müziği
- b) Geleneksel Sanat Müziği
- c) Çağdaş Sanat Müziği
- d) Popüler Halk Müziği
- e) Uluslar Arası (sanat, halk, popüler) Müzikler²

bu çeşitli müzikler, yapı, biçim, stil ve form bakımından farklılıklar göstermektedirler. Müzikteki bu farklılıklar, müzik yapılan ortamların da değişik olmasını yani müziğin ruhuna ve felsefesine uygun mekanlarda yapılmasını gerekli kılar.

¹ Prof. Dr. Ali, Uçan, **Müzik Eğitimi**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Adalet Matbaası, Ankara, 1997, s. 28.

² a.g.e., s. 112.

MÜZİĞİN ÖGELERİ

Bu nedenlerden dolayı, bu yazıda Klasik Batı Müziği dinleme şekli esas alınmıştır.

“İnsan hayat karşısında sessiz kalmaz. Yeryüzündeki bütün insanların kullandığı ortak dil olan müzik, şu üç temel öge sayesinde hayat bulur. Besteci, seslendirici, dinleyici. Bunlardan biri olmazsa müzik yoktur. Dahası bu üç öğeden birinin yokluğu diğerini etkiler. Düzeyi düşük bir bestecinin seslendirici ve dinleyici bulma şansı azdır. Seslendirici yetersiz ise besteci ve dinleyici ona ilgi göstermez. Dinleyicinin düzeyi düşükse besteci ve seslendirici de aşağı katlarda dolaşır durur.”³

Müziği meydana getiren esas elemanlar;

1- Ritm

2- Melodi

3- Armoni

Yardımcı elemanlar;

1. Tını

Yabancı elemanlar;

1. Söz ve hareketin etkisi'dir.⁴

Ritm: Evrende var olan düzendir. Dünyanın, ayın, güneşin ve yıldızların birbirine çarpmadan düzenli hareketleri, mevsimlerin dönemi, gece ve gündüzün birbirini izlemesi, kalbin vuruşu ve yürüme gibi olağan faaliyetlerde ritmi izlemek mümkündür. Bunlar müziğin iskeletini oluşturmaktadır.

Melodi: Müzikte ritimden sonra gelir. İnsanın yapısından örnek vermek gerekirse, iskeleti örten epitel dokulardır. Ritim ile sıkı bir bağlantısı vardır. Kaynağını, yaşam ile duyguların ifadesi olan insan, hayvan ve diğer ses kaynaklarından alır. Ritm ve melodi tek sesli müziği meydana getirir.

Armoni: 17. yy'da ortaya çıkmıştır. Aynı anda birkaç sesin işitilmesi ile ortaya çıkan akor prensibine dayanır. Akorlardan da tonalite kavramı doğmuştur. “Tonalite ise bir diziyi meydana getiren prensipler bütünlüğüdür”.

³ Üner, Birkan, **Dinleyicinin Kitabı**, (Ahmet Say'ın sunuş yazısı), Mart Matbaacılık, İstanbul, Kasım 2000, s. 9.

⁴ Feyha, Talay., **Musiki Tarihi**, Orhan Mete Matbaası, İstanbul, 1959, s. 8.

Tını: “Sesin niteliği, bir sesin o sesi çıkartan farklı çalgılara ya da farklı insan seslerine göre taşıdığı renk farklılığını belirtir. Böylece ‘ses rengi’, aynı ezgiyi çalan birkaç çalgıyı birbirinden ayırt etmemize olanak sağlar. Trompet ile keman sesini birbirinden ayırmakta güçlük çekenimiz yoktur herhalde. Peki neden? İşte bu noktada ‘akustik’ olgusunun en ilgi çekici alanlarından biri karşımıza çıkar. Doğuşkanlar: Bir sese ayırıcı özelliğini veren frekans, aslında o sesin üstünde, onunla aynı anda tınlayan farklı seslere temel oluşturan en kalın sese aittir. Temel sesin üzerinde tınlayan bu seslere doğuşkanlar denir. Sözelimi bir obua sesi ile bir korno sesi arasındaki niteliği birbirinden ayırt edebilmemizi sağlayan bu çalgıların, çaldıkları asıl sesin ‘temel ses’ üzerinde oluşan doğuşkanların birbirlerinden farklı güçte duyulmalarıdır.”⁵

Söz ve Hareketin Etkisi: Şiir ve dans gibi sanatlar her zaman müzik üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Söz melodinin doğuşu ile yakından ilgilidir. Hareket de ritme bağlıdır.”Müziğin sözden şarkıya dönüşmesi ya da toplu çalışma sırasında ritmsel bir dayanaktan türemesi olasılığı, ezgiye yönelik seslerin özellikleri üzerinde durulmasını gerektirmiştir.”⁶

DİL ve MÜZİK

Müzikte anlam, ruh ve yaşam mevcut olmadığı zaman bu sanat canlılığını yitirir. Demek ki, müzik baştan sona yaşam dolu bir güç biçiminde, tıpkı bir dil gibi öğretilmelidir. Bir çocuk ana dilinin basit gramer kurallarını öğrenmeden çok önce, sözcükleri ses değişimlerini ve cümle yapılarını öğrenmiş bulunur. Öğrencilerin kuralları öğrenmeden önce sesleri tanımaları sağlanmalıdır. Sesleri seçmeli, işitmeli, renkleri ve kişiliklerini değerlendirmelidir. Kulağı bir sestem başka bir sese atlayabilmeli, bazı sesleri ötekileri izleyeceğini bilmeli, sesleri bazı ritimler şeklinde birleştirebilmelidir. Melodi nedir? Bunu öğrenmeli, armoniyi hissetmelidir.⁷

Yukarıda belirtildiği gibi, müzik dinlemek, insanın ana dilini öğrendiği gibi dinleyerek öğrenme esasına dayanmalı ve ritmi, melodiyi takip edebilmeli, armoniyi hissedebilmelidir.

“Musiki eğitiminin ilk şartı, dinlemesini öğrenmek üzere seçimli dinletmelerle sağlanır. Dinletim ve konserler ısrarla takip edi-

⁵ Otto, Karolyi, Çev: Mehmet Nemutlu, **Müziğe Giriş**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 11.

⁶ Ahmet, Say, **Müzik Tarihi**, Basmat Matbaacılık, Ankara, 1995, s. 32.

⁷ Ahmet, Say, **Müzik Eğitimi**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1993, s. 28.

lerek şaheserlerin kavranmasına ayrı bir gayret sarf edilmesi ile birlikte, kulak seviyesi edinilir.”⁸

İnsan nasıl ana dilini doğal ortamında öğreniyorsa, müziği de radyo, tv, cd, ve müziğin doğal ortamı olan konserlerde seçkin eserleri dinleyerek öğrenmelidir. Bu yolla da dinlemeyi yaşamının bir parçası haline getirebilmelidir. Dinleme sırasında, dinletilen eserin özellikli bir yanının öne çıkarılarak (ritmik yapı, çalgılama, çoksenslendirme vb.) dinleyenin ilgisini o yöne çekmekle daha kalıcı izler bırakabilir ve anlaşılmasını sağlayabilir.

Çoksensli müziğin yaşanması, bu müziğin yapıldığı ortamlarda dinleyici olarak bulunmak ve neyi nasıl dinlemesi gerektiğini bilmekle mümkündür denilebilir. Bu da müziğin öğelerini bilerek, işittiği sesin hangi çalgıdan geldiğini takip edebilmek ve bestecinin neyi anlatmak istediği hakkında bilgi sahibi olmakla gerçekleştirilir.

“Çağdaş besteci Hans Werner Henze (1926-)’ye göre müziği sevme-yen insan diye bir şey yoktur. Müzikten hoşlanmadığını açık yüreklilikle söylemekten çekinmeyen insanlar, büyük olasılıkla bu konu ile ilgili pek bir çaba göstermemişlerdir. Her türlü müziği sevmek için gayret sarf etmek en temel prensiptir. Ama, özellikle bu Klasik Müzik ise, biraz daha fazla çaba gösterilmesi gerekebilir. Müzikten doğru bir biçimde hoşlanılması için istekli bir dinleyicinin, temel bir klasik müzik anlayışının yanı sıra, müziği yapan enstrümanları ve diğer müzik aletlerini tanıması şarttır. Bir konser sırasında hangi çalgıya bakması gerektiğini bilen dinleyiciler, duydukları şeyden daha fazla zevk alacaklardır.”⁹

Henze’nin de belirttiği gibi müzikten doğru bir biçimde zevk alınması, temel bir müzik anlayışı ile birlikte, müziği yapan çalgıların tanınması, işitilen sesin hangi ses kaynağından geldiğinin bilinmesi ile de orantılıdır denilebilir.

“Çok küçük yaştan itibaren kreşte veya evde radyo ve televizyondan yayınlanan yetişkinlere yönelik müzikten etkilenen çocuk, çok geçmeden yalnız kendisine yönelik cd ve kasetlerle de temasa geçecektir. Okulda müzik dinler, evde alışık olduğu gürültülerden, şarkılı reklamlardan, çok söylenen şarkılardan oluşan bir ses çevresi

⁸ Mahmut Ragıp, Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, 1940, s. 65.

⁹ Alexander, Waugh, **Klasik Müzik Dinlemede Yeni Bir Yol**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 21.

keşfeder. Okul ona koro müziği, Klasik Müzik ya da hafif müzik aynı zamanda da müzik tarihi öğretir."¹⁰

Birey olmak, yaşamla birlikte diğer disiplinlerde olduğu gibi, müzik alanında belli bir eğitime, kültürlenmeye bağlıdır. Okul ve aile ortamı ile birlikte bireyin, müzik ile ilgili gerek dinleyici, gerekse bir müziksever olarak, müzik yapma (çalıcı çalan, söyleyen) düşünceleri olgunlaşarak gelişir, gelişmelidir.

Ancak; programlarda bile öngörülmesine karşın, bu eğitimin düşünülen düzeyde ve yoğunlukta gerçekleştiğini söylemek biraz zordur. Dolaşımı ile müzik dinleme, anlama ve algılamaya yönelik eksikliklerin, eğitim eksikliğinden kaynaklanan durumlar sonucu olduğu söylenebilir.

*"Müzik öğretiminin amacı, sanatın uygulaması ile uğraşan sanatçı yetiştirmek değil, sanat ürünlerini çeşitli araçlarla eğitime aktararak, gençleri bu yolla iyi ve güzele yönlendirmek olmalıdır. Bunun yanı sıra ilgili sanat dalının temel kavramlarından, dayandığı kurallardan, belli başlı ölçütlerden ve taşıdığı estetiksel değerlerden söz edilebilir. Müzik sanatının geçirdiği evreler seçkin örnekleri ile tanıtılmalıdır."*¹¹

Okullarda müzik öğretim ve eğitiminin bir amacı da, öğrencilerde müzik beğenisini geliştirmek, müzik sanatını tanıtmak, seçkin müzik yapıtlarını dinletmek ve sevdirmek olmalıdır. Bu da müziği dinlerken niçin, neyi dinlediğini bilen ilgili ve meraklı dinleyicilerle olabilir. Bu bakımdan müzik dinleme tercihlerinin bilimsel bir temele dayalı olarak gelişmesinde, aşağıdaki öneriler göz önünde bulundurulmalıdır.

ÖNERİLER

1. Müziğin genel yapısının yanı sıra, müziği oluşturan öğelerin ayrı ayrı göz önünde bulundurulması yerinde olur. Ses, ritim ve armoni başlıca öğelerdir.
2. Bir müzik eserinde tını, armoni ve çalgılama özellikleri, eserin ait olduğu dönem ile de paralellik göstermektedir. Bu bakımdan mü-

¹⁰ **Thema Larousse-Tematik Ansiklopedi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 5, s. 418.

¹¹ Prof. Dr. Necati Gedikli, **Uluslararası Sanat Müziği**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999, s. 97.

zik dinleme eğitiminde tarihsel bilgilere, dönem ve stil özelliklerine yer verilmelidir.

3. Her tür müziğe ait genel özellikler bilinmeli, farklı tür müziklerden bir dinleme dağarcığı oluşturmalıdır.
4. Ritmik özelliklerin ön plana çıktığı özellikli yapıtlar dinleme programında bulundurulmalıdır.
5. Barok, klasik ve romantik dönemlere ait ve melodik yapıları, dönemin özelliklerini en iyi biçimde yansıtan yapıtlar da, dinleme dağarcına alınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. BİRKAN, Ü.: **Dinleyicinin Kitabı**, Mart Matbaacılık, İstanbul, Kasım 2000.
2. GEDİKLİ, N.: **Uluslararası Sanat Müziği**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999.
3. KAROLYI, O.: Çev: Mehmet Nemutlu, **Müziğe Giriş**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999.
4. RAGIP, M.: **Musiki Sözlüğü**, 1940.
5. SAY, A.: **Müzik Tarihi**, Basmat Matbaacılık, Ankara, 1995.
6. SAY, A.: **Müzik Eğitim**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1993.
7. TALAY, F.: **Musiki Tarihi**, Orhan Mete Matbaası, İstanbul, 1959.
8. **Thema Larousse-Tematik Ansiklopedi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 5.
9. UÇAN, A.: **Müzik Eğitimi**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Adalet Matbaası, Ankara, 1997.
10. WAUGH, A.: **Klasik Müzik Dinlemede Yeni Bir Yol**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 2000.